

Eventualitetsforsett i bærekraftskriminalitet – vurdering og praktiske følger*

Av

Jan Georg Christophersen

Abstract

Eventual intent (dolus eventualis) represents a legal boundary between intentional and negligent conduct – and has increasingly gained relevance in evaluation of complex economic criminal cases. Whereas direct and probable intent allow for more intuitive assessment of culpability, eventual intent requires a deeper analysis of the preparator's mental state: Did the individual recognize the possibility of criminal outcome – and accept that risk?

Sustainability crime such as fraud, tax evasion, and misleading corporate information often involves indirect harm, long-term schemes, and concealed motives. This type of offense also refers to crime that undermine the sustainability goals, such as environmental crime, illegal waste management, violations of climate regulations, or unethical resource exploitation.

In such cases, courts face the challenging task of determining whether an actor acted with conscious acceptance of risk – or merely with gross negligence. The use of the positive consent theory, which is recognized in Norwegian law, therefore becomes central to establishing eventual intent.

The article examines how intent is applied and interpreted in case law a particular focus on economic crime. By analyzing relevant penal provisions, such as sections 371-380 of the Penal Code, and Supreme Court decisions, the article highlights the distinction between accepted risk and legal culpability. The goal is to clarify the judiciary's methodology in assessing intent, and explore how this affects sentencing, legal certainty, and normative development.

*Title in English: Dolus Eventualis in Sustainability Crime: Evaluation and Practical Consequences

1. Innledning

Eventualitetsforsett (*dolus eventualis*) er et juridisk begrep hvor gjerningspersonen forstår at en handling kan føre til et ulovlig resultat, men velger å handle likevel. Handlingen kan kobles til *bærekraftskriminalitet* og forstås som eventualitetsforsett, fordi aktørene er klar over risikoen for skade på miljø og samfunn, men velger å handle likevel.

Eventualitetsforsett utgjør en stadig mer sentral skyldform i behandling av bærekraftskriminalitet, der komplekse handlingsmønstre og høy grad av abstraksjon gjør skyldvurderingen særlig krevende. I motsetning til direkte forsett, bygger eventualitetsforsett på aksept av muligheten for skade – noe som reiser prinsipielle spørsmål om grensen mellom rettslig og moralsk klanderverdighet, samt kravene til subjektiv bevissthet.

Bærekraftskriminalitet handler om lovbrudd som undergraver bærekraftsmål, for eksempel miljøkriminalitet, ulovlig avfallshåndtering, brudd på klimareguleringer eller uetisk ressursutnyttelse. Men omfatter også handlinger som skatteunndragelse, korrupsjon hvitvasking, regnskapsmanipulasjon, innsidehandel osv.

Begrepet bærekraftskriminalitet er ikke etablert som en juridisk eller kriminologisk samlebetegnelse som erstatter økonomisk kriminalitet og miljøkriminalitet. Det brukes mer som et nytt rammebegrep i forskning og debatt, mens de tradisjonelle begrepene fortsatt har egne, tydelige definisjoner og brukes offisielt av myndigheter og institusjoner. Begrepet kan omfatte både økonomisk og miljørelatert kriminalitet, samt sosialt skadelige handlinger. Definisjonsmessig brukes begrepet mer som et tverrfaglig begrep for kriminalitet som undergraver internasjonale bærekraftsmål.

Et rammebegrep kan defineres som: *Et begrep som fungerer som en overordnet kategori eller «paraply», og som setter rammen for hvordan et tema kan forstås, diskuteres og analyseres, uten å ha én entydig eller snevrer definisjon.*

Et scenario kan være et internasjonalt selskap betaler bestikkelser for å få bygge – og utslippstillatelse for å drive sin virksomhet i et land med svake institusjoner. Midlene som benyttes er korrupsjon, ulovlig utslipp, miljøskade og selskapet vet at korrupsjon kan føre til skade og brudd på bærekraftsmål, men aksepterer risikoen for å sikre profit. Domstolen kan ha vurdert at selskapet ikke bare har begått økonomiske- og miljørelatert lovbrudd, men også handlet med eventualitetsforsett i forhold til bærekraftskriminalitet. Dermed kan domstoler se disse elementene som tett sammenvevd: økonomisk- og miljølovbrudd, samt aksepterte risiko som er lik – *dolus eventualis*.

I bærekraftskriminalitet som straffesak – herunder bedrageri, utroskap og regnskapsmanipulasjon – oppstår det ofte situasjoner der skade eller tap er indirekte diffus, og aktørenes intensjoner vanskelig lar seg dokumentere. Eventualitetsforsett fremstår i denne sammenheng som et nødvendig rettslig verktøy, men også som et rettssikkerhetsmessig risikomoment. Det kan både utvide rammen for strafferettslig ansvar og samtidig utfordre legitimitetsprinsippet, slik det er nedfelt i Grunnloven § 96 og Den europeiske menneskerettskonvensjon (EMK) artikkel 7.

Denne artikkel har til hensikt å undersøke eventualitetsforsettets funksjon i bærekraftskriminalitet, med særlig vekt på rettspraksis, teoretiske rammer og normative implikasjoner. Videre

drøftes det hvordan skyldformen påvirker straffutmåling og rettssikkerhet, samt at det avslutningsvis fremsettes forslag til rettspolitisk utvikling og forbedret rettsanvendelse på området.

2. Begrepsavklaringer

I norsk rett brukes *dolus* som den latinske betegnelsen for forsett, som en av to hovedformer for subjektiv skyld (skyldformer) i strafferetten. Den andre er *culpa* (uaktsomhet). Det er en grunnleggende forskjell mellom eventualitetsforsett og culpa – de tilhører ulike deler av jussen og beskriver forskjellige skyldformer. I strafferetten kan både forsett og uaktsomhet være tilstrekkelig skyldform, avhengig av hvordan straffebudet er utformet. Noen lovbrudd krever forsett, mens andre kan straffes også ved uaktsomhet.

Dolus handler altså om skyldformen, gjerningspersonens sinnstilstand og bevissthet i gjerningsøyeblikket, og er avgjørende for om en handling kan straffes. Det finnes tre former for forsett – eller *dolus* i norsk strafferett. Disse formene hjelper domstolene med å vurdere skyldgrad og intensjon, og har stor betydning for straffutmålingen.

Formene er:

Hensiktsforsett (*dolus directus*): Gjerningspersonen har som mål å oppnå en bestemt følge. Eksempel: En bedriftsleder oppretter et fiktivt selskap og overfører store summer fra firmaets konto dit, med det klare mål å tilegne seg pengene personlig og skjule transaksjonen fra regnskapet.

Sannsynlighetsforsett (*dolus indirectus*): Gjerningspersonen vet eller anser det som overveiende sannsynlig at en følge vil inntreffe, selv om det ikke er hovedmålet. Eksempel: En regnskapsfører manipulerer regnskapet for å skjule store tap, og vet at det er overveiende sannsynlig at dette vil føre til at investorer taper penger og at skattemyndighetene blir villedet.

Eventualitetsforsett (*dolus eventualis*): Gjerningspersonen ser det som mulig at en følge vil inntreffe, og aksepterer dette – han handler likevel. Eksempel: En mellomleder i et selskap godkjenner utbetalinger til en underleverandør, selv om han mistenker at fakturaene er falske og at pengene vil gå til privat berikelse. Han holder det for mulig at dette er svindel, men velger likevel å godkjenne transaksjonene.

Forsett i seg selv er ikke en norm i juridisk forstand, men det inngår som en del av normvurderingen i rettssystemet. Det vil si: Forsett er en skyldform som brukes for å vurdere om en handling er straffbar eller erstatningspliktig. Den fungerer som et vilkår i mange rettsregler, særlig der det kreves forsett for å ilegge straff eller ansvar. I noen tilfeller kan forsett ha normative konsekvenser, som skjerpet straff eller utvidet erstatningsansvar.

Så selv om *dolus* ikke er en norm i seg selv, er den en juridisk kategori som har stor betydning for hvordan normer anvendes og tolkes i praksis.

I saker som gjelder bærekraftskriminalitet – som underslag, skatteunndragelse eller bedrageri – er skillet mellom *dolus* (forsett) og *culpa* (uaktsomhet) avgjørende for både straffutmåling og erstatningsansvar. Her kan det tilføyes at *culpa* (uaktsomhet) forstås som en normativ standard fordi den bygger på hva som er «forsvarlig» opptreden i en gitt situasjon. Hvor

dolus (forsett) derimot handler om innstilling og intensjon, ikke om atferdsstandarder. Derfor kalles dolus ikke en norm.

Culpa er et juridisk begrep – altså at noen har opptrådt uaktsomt og kan bebreides for en skade eller et lovbrudd. Handling innebærer at gjerningspersonen burde forstått risikoen, men handler uforsvarlig eller med manglende aktsomhet. Handlingene kan skyldes manglende kompetanse eller rutiner. Unnlatelse av å kontrollere økonomiske transaksjoner som fører til tap. Konsekvensen fører til erstatningsansvar, men sjelden til straffesak. Erstatning begrenses ofte til økonomisk tap, ikke oppreisning. Forsikringsselskap dekker ofte skaden, men krever regress ved grov uaktsomhet.

Eventualitetsforsett (dolus eventualis) er den mest praktiske og fleksible skyldformen i norsk strafferett, og det er flere grunner til at den dukker opp oftere enn hensikts- og sannsynlighetsforsett. Mange straffbare handlinger skjer ikke med et klart mål om å oppnå en bestemt følge (som ved hensiktsforsett), og gjerningspersonen regner heller ikke med at følgen er overveiende sannsynlig (som ved sannsynlighetsforsett). Men de aksepterer risikoen – og handler likevel. Det er her dolus eventualis kommer inn (Andenæs, Matningsdal, 2004).

Det er ofte lettere for retten å bevise at gjerningspersonen holdt følgen som mulig og handlet uansett, enn å bevise at han ville følgen eller regnet den som sannsynlig. Dette gjør dolus eventualis til et nyttig verktøy for påtalemyndigheten. Eventualitetsforsett fungerer som en slags «buffer» mellom forsett og uaktsomhet. Det gir domstolene mulighet til å straffe handlinger som er mer klanderverdige enn uaktsomhet, men ikke fullt så bevisste som hensiktsforsett.

Kodifisert i straffeloven § 22 bokstav c er det i den norske straffeloven eksplisitt tatt inn eventualitetsforsett som en gyldig skyldform noe som har bidratt til at den brukes mer i praksis (Andenæs, 2004).

I strafferetten referer skyldformer til ulike måter en person kan være subjektivt ansvarlig for en straffbar handling. Dette er avgjørende for om noen kan dømmes, og hvilken straff som ilegges. De mest alvorlige skyldformene som kreves i de fleste straffebud er: Alminnelig forsett, hensikt, overlegg og eventuelt forsett (dolus eventualis). Her kommer legalitetsprinsippet inn – ingen kan straffes uten at handlingen er uttrykkelig forbudt i loven. Dette prinsippet sikrer forutsigbarhet og rettssikkerhet, og hindrer vilkårlig straffefølgelse. Der finnes også andre prinsipper som skal legges til grunn. En person må være tilregnelig, det kan også bli snakk om straffrihetsgrunner som nødverge og nødrett. Sist, men ikke minst, bevisbyrde betyr at tvil skal komme tiltalte til gode. Påtalemyndigheten må bevise skyld, og manglende bevis gir frifinnelse – et viktig vern mot urett.

I nyere rettspraksis har eventualitetsforsett fått økt betydning i saker som gjelder bærekrafts-kriminalitet, særlig der det er vanskelig å bevise direkte forsett. Altså en form for forsett der gjerningspersonen innser muligheten for at en straffbar følge kan inntreffe, og aksepterer denne risikoen. Det kreves en psykologisk aksept – altså at personen tenker: «Selv om dette er ulovlig, gjør jeg det likevel.» (Andenæs, Rieber-Mohn og Sæther (2016).

Eventualitetsforsett brukes ofte i saker der aktøren ikke har direkte hensikt, men handler på tross av risiko for at handlingen er ulovlig. Et eksempel kan være at en person mottar store pengebeløp fra en kilde med uklart opphav og velger å ikke undersøke – dette kan tolkes som aksept av risiko for at pengene stammer fra kriminalitet.

I saker om hvitvasking eller medvirkning til bedrageri, kan eventualitetsforsett være aktuell dersom personen innså muligheten for ulovlig opprinnelse og handlet likevel.

Vurderinger retten legger vekt på er om tiltalte burde ha forstått risikoen og valgt å ignorere den. Det kreves mer enn passiv uvitenhet – det må være aktiv aksept av risikoen. Høyesterett har tidligere uttalt at det må utvises varsomhet ved bruk av *dolus eventualis*, nettopp fordi grensen mot grov uaktsomhet er så tett og skjønnsmessig. Det finnes flere Høyesterettsavgjørelser som understreker behovet for varsomhet ved bruk av *dolus eventualis* (Rt. 1991 s. 600 – Avvisning av hypotetisk innvilgelsesteori jf. den direkte videreføringen i HR-2020-2117-A – Shaken baby syndrom – saken).

Her kan det være verdt å merke seg at Andenæs i 5. utgave av sin *Alminnelig Strafferett* opprettholdt sin kritiske holdning til den såkalte hypotetiske innvilgelsesteorien, og støttet i stedet den positive innvilgelsesteorien, som ble stadfestet av Høyesterett i Rt. 1991 s. 600.

Eventualitetsforsett har fått ulik behandling i internasjonal rett. I den Den internasjonale straffedomstolen (ICC) har det vært delt syn på *dolus eventualis*: I Lugana-saken (2007) aksepterte Pre-Trial Chamber i denne saken at *dolus eventualis* ikke kunne omfattes av intensjonsbegrepet i artikkel 30 i Roma-statutten av 1998. Roma-statutten er den internasjonale traktaten som etablerte Den internasjonale strafferettsdomstolen (ICC). I Bemba-saken (2009) avviste Pre-Trial Chamber II *dolus eventualis* som gyldig form for intensjon under ICCs statutt. Dette viser en klar og fragmentert praksis, der enkelte kamre tolker intensjonskravet strengt (kun *dolus directus*), mens andre åpner for en bredere forståelse.

Bærekraftskriminalitet stiller særlige krav til vurdering av forsett fordi handlingene ofte er komplekse, tekniske og skjer over tid – og gjerningspersonen kan skjule motivasjon eller intensjon.

3. Forsett i norsk rett: Et oversiktsbilde

Straffelovens § 22 definerer forsett – altså når en person kan holdes strafferettslig ansvarlig for en handling. Bestemmelsen skiller mellom tre forsettsformer, som hver sier noe om gjerningspersonens bevissthet og intensjon.

Strl. § 22 – når foreligger det forsett etter denne bestemmelsen? Forsett foreligger når noen begår en handling som dekker gjerningsbeskrivelsen i et straffebud: Med hensikt (bokstav a). Med bevissthet om at handlingen sikkert eller mest sannsynlig deker gjerningsbeskrivelsen (bokstav b). Holde det for mulig at handlingen dekker gjerningsbeskrivelsen, og velger å handle likevel.

Hensiktsforsett (bokstav a) er når gjerningspersonen ønsker å oppnå det straffbare resultatet. Vi kan tenke oss et eksempel hvor A skyter B med mål om å drepe – drapet er sikret.

Visshets- og sannsynlighetsforsett (bokstav b) vet eller regner gjerningspersonen med at handlingen mest sannsynlig vil føre til straffbart resultat. Eksemplet kan være at dersom A kaster stein mot en gruppe mennesker og vet at noen med stor sannsynlighet vil bli skadet.

Eventuelt forsett (*dolus eventualis*) (bokstav b) er at A holder det for mulig at handlingen er straffbar, men velger å gjøre det likevel. Eksempel: A kjører bil i ruspåvirket tilstand, vet det kan føre til ulykke, men tar sjansen.

Det er imidlertid viktig å være klar over at forsett foreligger selv om lovbrøteren ikke visste at handlingen var ulovlig, jf. § 26 i straffeloven. Skyldformen må dekke alle elementer i straffebudet – dette kalles dekningsprinsippet.

Tar man handlingen over til bærekraftskriminalitet og fokuserer på skattesvik med *dolus eventualis* (eventuelt forsett) kan et scenario være som følger: En næringsdrivende NN, driver et enkeltpersonforetak og har betydelige inntekter fra konsulentvirksomhet. Han fører regnskapet selv og unnlater å føre opp flere av inntektene i skattemeldingen. NN har tidligere fått advarsler fra Skatteetaten om manglende rapportering, og han vet at det er risiko for at dette er straffbart – men han håper det ikke blir oppdaget. Vurderingen er forsett fordi NN holdt det for mulig at handlingen er straffbar (strl. bokstav c i § 22). Vedkommende valgte å handle likevel, ved å sende inn en uriktig skattemelding. Dette kan kvalifisere som eventuelt forsett, og han kan straffes for skattesvik.

Det rettslige utfallet kan bli at domstolen vil vurdere om NN hadde bevissthet om risikoen og aksepterte den. Hvis retten mener han burde ha forstått at handlingen var straffbar, men ignorerte det, kan han dømmes. Straffen kan bli betinget fengsel, bot og eventuell inndragning av utbytte.

Et eksempel på hvordan Høyesterett vurderer forsett i bærekraftskriminalitet, finner vi i dom HR-2022-2468-A. Saken gjaldt en rekke grove bedragerier og bedrageriforsøk rettet mot eldre personer, der gjerningspersonen utga seg for være bankansatt og tappet kontoer via nettbank.

Høyesteretts vurdering av forsett la særlig vekt på følgende momenter: Systematisk profesjonell fremgangsmåte, langvarig organisert virksomhet, bevisst utnyttelse av ofrenes tillit og aksept av risiko. Rettens konklusjon var at handlingen var grovt forsettlig og at den tiltalte hadde full bevissthet om den straffbare karakteren. Dommen viser at ved bærekraftskriminalitet vurderes forsett ut fra handlingens kompleksitet, planlegging og profesjonell utførelse – ikke bare direkte intensjon. Straffen ble skjerpet på grunn av omfanget (nesten 18 millioner kroner) og antall fornærmede (80 personer).

Innvilgelsesteorien er en juridisk teori som brukes for å vurdere eventuelt forsett (*dolus eventualis*) – altså når gjerningspersonen holder det for mulig at en straffbar følge vil inntre, men velger å handle likevel. Teorien hjelper med å trekke grensen mellom forsett og bevisst uaktsomhet, som ofte er vanskelig i praksis.

Når det gjelder å finne skillet mellom forsett og uaktsomhet er utgangspunktet for forsett at gjerningspersonen vet, regner med, eller aksepterer at handlingen kan føre til straffbar følge. Bevisst uaktsomhet er når gjerningspersonen ser risikoen, men håper det går bra og tar sjansen. Grensen går ved aksepten: Hvis man bevisst aksepterer risikoen, forlegger forsett. Hvis man bare ignorerer den, er det uaktsomhet.

Indirekte og diffuse skadevirkninger har økende betydning i norsk strafferett, særlig i lys av moderne kriminalitetsformer. Retten søker balanse mellom objektive rettskriterier og realitetsorientert vurdering, der slike skadevirkninger ikke kan neglisjeres.

Tradisjonelt har strafferetten fokusert på direkte og konkrete skadevirkninger som følge av en lovovertrødelse. I takt med utviklingen av «moderne» kriminalitet – særlig innenfor miljørett, bærekraftskriminalitet og psykisk skade – har behovet for å vurdere indirekte diffuse skadevirkninger fått økt betydning. Her ser vi nærmere på hvordan slike skadevirkninger behandles i norsk rett, med vekt på relevans, rettskildelære og strafferettslig praksis.

Relevansprinsippet styrer hvilke faktorer retten kan ta hensyn til i sin vurdering. I juridisk metode skillers det mellom «harde» rettskilder – som lovtekst, rettspraksis og forarbeider – og «myke» kilder, der reelle hensyn og samfunnsinteresser får en rolle. Indirekte skadevirkninger kan i noen tilfeller falle inn under de myke rettskildene, og bidra til en mer nyansert vurdering av både skyld og straffutmåling.

Et grunnleggende vilkår for straffansvar er årsakssammenheng mellom handling og skade. Indirekte skadevirkninger kan komplisere denne vurderingen, særlig dersom skaden er spredt over tid, geografiske områder eller rammer tredjepersoner. (HR-2020-1638-A).

Dommen illustrerer hvordan indirekte virkninger kan være påregnelige, og dermed relevante for skyldvurderingen, selv om de ikke er direkte forårsaket.

Det er tre kategorier av skadevirkninger som er særlig aktuell. Direkte skadevirkning som er fysiske dokumenterbare på person eller eiendom. Indirekte skadevirkninger som økonomisk tap, tredjepartsbelastninger og samfunnsmessige konsekvenser. Her kommer også diffuse skadevirkninger inn som er psykiske påvirkninger, helseeffekter, miljøbelastninger – ofte vanskelig å avgrense eller kvantifisere.

I praktisk er rettsanvendelse og skyld, straffutmåling ved omfattende eller systematiske brudd (f.eks. miljølovgivning), noen ganger summen av indirekte skadevirkninger som påvirker graden av grovhet og dermed straffens lengde. I nyere saker knyttet til arbeidsmiljø, psykologisk skade og sosialt press, er domstolene mer åpne for å vurdere indirekte virkninger som del av skadebildet.

Selv om Norge ikke har tilsluttet seg til Roma II-forordningen, er det vanlig å se til virkningsstedet som relevant faktor ved lovvalg. Indirekte virkninger som oppstår utenfor Norges grenser kan skape jurisdiksjonelle utfordringer, spesielt innen digital kriminalitet og helseskader.

Norge er ikke tilsluttet Roma II-foreningen fordi den er en EU-forordning som ikke automatisk gjelder i EØS. Norge har valgt å stå utenfor, og i stedet utvikle egne lovvalgsregler for erstatning utenfor kontrakt. Høyesterett har i flere dommer (bl.a. HR-2024-2330-A) vist til Roma II som relevant inspirasjonskilde, men den er ikke bindende (Cordero-Moss, 2010 og 2018).

Norsk strafferett er i ferd med å utvide sin forståelse av skadevirkning, som indirekte og diffuse virkninger får stadig større betydning. Ved å anerkjenne disse som relevante rettskildefaktorer og bruke dem aktivt i skyld- og straffevurderinger, tar rettsanvendelsen høyde for en mer helhetlig og realistisk vurdering av lovbruddets konsekvenser (Matningsdal, 2018; HR-2020-1638-A; Rt-2015-225; NOU 2003: 15).

4. Eventualitetsforsett og positiv innvilgelsesteori

Ved vurdering av straffeansvar etter norsk rett, står eventualitetsforsett sentralt i saker hvor gjerningspersonen ikke har direkte hensikt, men likevel har akseptert risikoen for at en straffbar følge kan inntre. Spørsmålet blir dermed hvorvidt en slik aksept er tilstrekkelig til å konstatere forsett.

Begrepet «positiv innvilgelse» brukes i juridisk teori og praksis, særlig innen strafferett, for å beskrive en form for forsett der gjerningspersonen ikke bare aksepterer muligheten for en følge,

men aktivt ønsker eller godtar at det skjer. Det er en del av vurderingen av *dolus eventualis* – altså betinget forsett.

Den dominerende teorien i norsk rett, positiv innvilgelsesteori, legger til grunn at forsett foreligger dersom gjerningspersonen ser en straffbar følge som mulig og likevel beslutter å gjennomføre handlingen. Rettspraksis – herunder Høyesterettsdommen HR-2009-1694-A har slått fast at det ikke er avgjørende hva en person ville ha gjort dersom han var sikker på konsekvensen, men hva han faktisk velger å gjøre i lys av risikoen.

Dette innebærer at eventualitetsforsett ikke krever en aktiv ønsket følge, men en klar aksept av den mulige konsekvensen. Retten foretar en konkret vurdering der både sinnsinnstilling, forståelse og valg spiller inn – et vurderingstema som støttes av den positive innvilgelsesteorien.

Når det gjelder det teoretiske grunnlaget bygger drøftelsen på et teoretisk rammeverk der den rettsdogmatiske metoden kombineres med strafferettslig teori. Teoretisk grunnlag her omfatter: juridiske definisjoner av forsettene (*dolus directus* og *dolus eventualis*), samt rettspraksis fra Høyesterett og akademiske vurderinger av subjektivt ansvar.

Ved å anvende dette grunnlaget, kan man tydelig vise hvordan normative kriterier og retoriske modeller fra rettspraksis brukes til å avklare tvilstilfeller, og plassere domsavveiningene i en prinsipiell kontekst.

Rettslig status for en teori i norsk rett, menes her hvorvidt en juridisk teori er anerkjent og brukt som grunnlag for rettsanvendelse, særlig i domstolene. En teori har rettslig status når den er anerkjent i praksis, særlig av Høyesterett. Videre når den brukes som tolkningsgrunnlag i juridiske vurderinger og er omtalt i juridisk litteratur og lærebøker som en del av gjeldende rett. Hertil kommer at den må være konsistent med rettskildelæren, altså hvordan vi bruker lover, forarbeider, rettspraksis, osv. Eksempel på dette er at positiv innvilgelsesteori er en akseptert teori i norsk strafferett. Den er brukt av Høyesterett for å definere eventualitetsforsett, og har dermed rettslig status.

Skillet mellom bevisst aksept og hypotetisk konstruksjon er sentralt i juridisk metode, særlig når man vurderer subjektive forhold som forsett, samtykke eller intensjon.

I juridisk argumentasjon er det avgjørende å skille mellom det en person faktisk har akseptert, og det man teoretisk antar at vedkommende ville ha gjort under andre omstendigheter. Dette skillet har særlig betydning i strafferett og avtalerett. Bevisst aksept handler om det subjektive sinnsinnholdet hos aktøren. Vurderes ut fra faktiske holdepunkter som uttalelser, handlinger og kontekst. Eksemplet her kan være: En person sier eksplisitt «jeg godtar risikoen», eller handler på en måte som viser at han har akseptert mulige konsekvenser. En hypotetisk konstruksjon er en teoretisk modell, hva ville en person ha gjort dersom han viste X? Brukes ofte i akademisk analyse, men har begrenset rettslig vekt. Eksempel: «hvis han hadde vist at det var ulovlig, ville han ikke ha gjort det» - dette er hypotetisk vurdering, ikke en faktisk aksept.

Et eksempel på formulering i juridisk tekst kan være: Det foreligger bevisst aksept av risikoen, ettersom A uttrykkelig uttalte at han var kjent med konsekvensene og valgte å handle uansett. En hypotetisk konstruksjon – hvor man antar hva A ville ha gjort dersom han viste mer – kan ikke tillegges avgjørende vekt, jf. HR-2009-1694-A – Rt.2009-1014.

Rt. 1991 s. 600 – Skoheroin-dommen. Denne dommen er en grunnleggende avgjørelse i norsk strafferett når det gjelder forståelsen av eventualitetsforsett. Den gjelder en person som oppbevarte narkotika (heroin) i sko, og spørsmålet var om han hadde forsett med hensyn til stoffets art. Det rettslige problemet var om han hadde eventualitetsforsett for at stoffet var heroin? Var det tilstrekkelig at han innså muligheten og aksepterte risikoen?

Førstvoterende (dommer Aasland) fortok en grundig analyse av forsettsbegrepet og tok klar avstand fra den såkalte hypotetiske innvilgelsesteorien (som spør: «ville han ha handlet annerledes hvis han viste?»). I stedet ble den positive innvilgelsesteorien lagt til grunn.: Forsett foreligger dersom gjerningspersonen innser muligheten for en straffbar følge og handler likevel, altså aksepterer risikoen. Konklusjonen ble at tiltalte ble dømt for forsettlig oppbevaring av heroin, fordi han aksepterte muligheten for at stoffet var heroin og valgte å oppbevare det uansett.

5. Bærekraftskriminalitetens særpreg

Straffelovens bestemmelser om bærekraftskriminalitet og tillitsbrudd reflekterer samfunnets behov for å beskytte økonomiske interesser, sikre korrekt informasjon i næringslivet og opprettholde tillit til offentlig og private institusjoner. Disse bestemmelsene er samlet i kapittel 30 og deler av kapittel 27 og 29, og omfatter blant annet bedrageri (§§ 378-380), villendene selskapsinformasjon (§§ 382-384), samt korrupsjon og påvirkningshandel (§§ 387-389).

Bedrageri defineres som rettslig forledelse av noen til å handle eller unnlate å handle, med tap eller fare for tap som følge. Det omfatter både klassisk bedrageri (§ 371), og grovt bedrageri (§ 372), mindre bedrageri (§ 373), og grovt uaktsomt bedrageri (§ 374).

Forsikringsbedrageri har egne bestemmelser (§§ 375-376), og § 377 dekker bedrageriliknende handlinger som å forlate et serveringssted uten å betale.

Strafferammen varierer fra bøter til fengsel inntil 6 år, avhengig av alvorlighetsgrad, skadeomfang, systematikk og misbruk av tillit eller posisjon.

Skattesvik omfatter uriktige eller ufullstendige opplysninger til skattemyndighetene, eller unnlatelse av å gi pliktige opplysninger, når dette kan føre til skattemessige fordeler. Det skilles mellom ordinært skattesvik (§ 378), grovt skattesvik (§ 379), og uaktsomt skattesvik (§ 380).

Grovt skattesvik vurderes ut fra beløpets størrelse, systematikk, vanskeligheter med oppdagelse, og eventuell misbruk av stilling. Strafferammen strekker seg fra bøter til fengsel inntil 6 år.

Villedende selskapsinformasjon (§§ 382-384) er bestemmelser som beskytter mot uriktig eller villendene opplysninger i forbindelse med stiftelse, utvidelse eller drift av selskaper. § 383 gjelder grove tilfeller, og § 384 dekker grov uaktsomme overtredelser. Vurderingsmomenter inkluderer omfang, skadevirkninger, systematikk og misbruk av posisjon. Strafferammen går fra bøter til fengsel inntil 6 år.

Korrupsjon defineres som å kreve, motta, tilby eller gi en utilbørlig fordel i anledning av utøvelse av stilling, verv eller oppdrag. § 387 gjelder ordinær korrupsjon, § 388 grov korrupsjon, og § 389 påvirkningshandel – der en person mottar eller gir en fordel for å påvirke en tredjeparts beslutning.

Utilbørighetsvurderingen er sentral og inkluderer formål, verdi, åpenhet, og posisjon. Grov korrupsjon kan straffes med fengsel inntil 10 år, og bestemmelsen gjelder både offentlig og privat sektor.

I norsk strafferett er skyldkravet en avgjørende forutsetning for straffansvar, og forsett fremstår som det sentrale begrepet for vurdering av subjektiv skyld. Forsett – sammen med andre skyldformer – utgjør en viktig komponent i strafferetten, og anvendes i vurderingen av blant annet straffeloven § 22 som operasjonaliserer tre distinkte former for forsett, som får betydning for alt fra tradisjonell eiendoms kriminalitet (§ 321) til komplekse økonomiske straffesaker (§§ 371-380). Her undersøkes hvordan forsett, og særlig eventualitetsforsett tolkes gjennom innvielsesteori, som preger rettens vurdering av gjerningspersonens intensjon og risikoaksept. Ved å se nærmere på lovens systematikk og relevant rettspraksis, søkes en dypere forståelse av forsettets funksjon som rettelig og etisk skille mellom straffbare og ikke-straffbare handlinger.

Viktige presiseringer her er at forsett foreligger selv om lovbrøteren ikke vet at handlingen er ulovlig, jf. § 26. Dessuten må skyld knyttes til alle elementene i gjerningsbeskrivelsen for at det skal foreligge forsett. Når det gjelder sofistikert bærekraftskriminalitet reguleres det i straffelovens bestemmelser behandlet ovenfor.

Straffelovens bestemmelsene dekker handlinger som manipulering av regnskaper, svindel med offentlige støtteordninger, falsk investeringstilbud og misbruk av stilling for økonomisk vinning.

Forsett utgjør en grunnpilar i norsk strafferett. Som behandlet ovenfor, ifølge straffeloven § 22 deles forsett inn i tre former: hensiktsforsett, sannsynlighetsforsett og eventualitetsforsett. Denne differensieringen gir domstolene anledning til å vurdere gjerningspersonens subjektive skyldgrad og intensjon. Forsett som skyldform kreves i utgangspunktet for straffansvar, med mindre loven uttrykkelig tillater straff ved uaktsomhet.

I bestemmelsen om tyveri (§ 321) er forsett et ufravikelig vilkår. Gjerningspersonen må ha hatt kunnskap om at gjenstanden tilhører en annen, og samtidig handlet med intensjon om å oppnå uberettiget vinning. Her består hensiktsforsett som typisk – tyven ønsker å tilegne seg en annens formuesgode.

Mer komplekse former for bærekraftskriminalitet, som behandles i §§ 371 til 380 om bedrageri og skattesvik, krever forsett – og her kan de mer sammensatte formene ha større betydning. Særlig eventualitetsforsett blir relevant, hvor gjerningspersonen har godtatt risikoen for at handlingen er straffbar, uten direkte intensjon om skade. Dette belyses gjennom den positive innvilgelsesteorien, som tolker aksept av risiko som tilstrekkelig skyld. Innenfor bærekraftskriminalitet er forsett det alminnelige, det søkes bevisst vinning i de aller fleste tilfeller.

Ved vurdering av opplysningsplikt og kjøperes undersøkelsesplikt, slik det behandles i Rt. 2002 s. 1110 (Bodum-dommen), illustreres hvordan forsett kan ha betydning også i sivile og kontraktsrettslige sammenhenger, spesielt ved mangelsvurderinger. Selv om forsett som skyldform ikke er et vilkår her, viser dommen hvordan partenes bevissthet og forutsetninger blir sentrale i rettens vurdering.

Samlet viser disse bestemmelsene at dolus ikke bare er en teknisk komponent i strafferetten, men også et speilbilde av rettens moralvurdering av individets handling. Det er forskjellen mellom

å begå handlingen med vilje – og å møte den med uaktsomhet – som avgjør om samfunnet reagerer med straff eller ikke.

Illustrerende eksempler fra rettspraksis og praksisfeltet som belyser hvordan straffebestemmelsene om bedrageri, skattesvik, villedende selskapsinformasjon og korrupsjon faktisk anvendes i norske domstoler er mange. Her skal det vises til noen få:

Bedrageri: Advokat Hesselberg-saken: En advokat ble dømt til fire års fengsel for blant annet bedrageri og underslag. Han hadde forledet sin sekretær til å låne ham 1,6 millioner kroner, og misbrukte sin rolle som verge for en pleietrengende mann ved å bruke flere millioner kroner av mannens midler til private formål.

Skattesvik: Transocean-saken: Økokrim forsøkte å straffeforfølge et internasjonalt oljeselskap for skattesvik, men selskapet ble frikjent. Saken illustrerer hvor komplekst det er å bevise opplysningssvikt og subjektiv skyld.

Høyesterettsdom HR-2020-2200-A: Avklarte at skattepliktige ikke har plikt til å opplyse om hensikten med transaksjonen. Dette satte grenser for hvor langt opplysningsplikten rekker.

Innenfor villedende selskapsinformasjon finner man saker der tillitsmenn eller funksjonærer har gitt uriktige opplysninger til investorer eller myndigheter, og dermed villedet bedømmelsen av selskapet. Likeså har Økokrim behandlet saker der selskaper manipulerer offentlige registre for å få innvilget lån eller kreditt på uriktig grunnlag.

Korrupsjon og påvirkningshandel finner man eksempler i rettspraksis. For eksempel Tjøme-saken (HR-2022-1278-A): En byggesakleder fikk gratis tegninger fra en arkitekt. Høyesterett la vekt på om fordelene hadde en tilstrekkelig nær sammenheng med stillingen, og om den var utilbørlig. Dommen klargjorde tilknytningsvilkår og utilbørlighetsvurdering.

Bærekraftskriminalitet utgjør en betydelig trussel mot samfunnets økonomiske integritet og tillit til institusjoner. Den er preget av lav synlighet, høy kompleksitet og indirekte skadevirkninger som ofte rammer fellesskapet snarere en enkeltindivider.

Dette type kriminalitet kjennetegnes av skjult hensikt og kompleks struktur hvor lovbruddene ofte fremstår som legitime forretningsaktiviteter, men involverer manipulerede regnskaper og juridiske gråsoner. Handlingene er ofte strategisk tilrettelagt og involverer aktører med spesialisert kompetanse, herunder jurister, revisorer og finansielle rådgivere.

Oppdagelsesrisikoen er normalt skjult i eierskap, stråmenn og digitale transaksjoner som reduserer sporbarheten og vanskeligjør etterforskning. Hertil kommer det samfunnsmessige skadepotensialet hvor lovbruddene kan undergrave tillit til offentlige institusjoner, svekke velferdsstatens finansiering og tve nasjonal sikkerhet.

Bærekraftskriminalitet medfører både direkte og indirekte skade. Det kan være materiell skade hvor staten gjennom skatteunndragelse, trygdebedrageri og misbruk av støtteordninger. Immaterielle skader oppstår gjennom tillitstap til rettssystemet, finanssektoren og demokratiet. En rapport fra Samfunnsøkonomisk analyse AS (SØA) anslår kostnadene til 144 milliarder kroner i 2019, hvor bærekraftskriminalitet utgjør en betydelig andel ([Rapport beregner kostnadene av kriminalitet](#)).

Lang saksbehandlingstid viser seg ved at sakene ofte involverer store mengder dokumentasjon, mange involverte parter og kompliserte selskapsstrukturer. Straffesaker om

bærekraft prioriteres lavt sammenliknet med voldskriminalitet, til tross for deres samfunnsvirkninger. Rettslige konsekvenser av den lange saksbehandlingstid kan medføre brudd på Den europeiske menneskerettskommisjonen (EMK) artikkel 6 og Grunnloven § 95, og føre til strafferabatt eller omgjøring til mildere straffart.

Skjult hensikt i form av kamuflering av ulovlig vinning skjer hvor bærekraftskriminalitet ofte har som formål å skjule opprinnelsen til midler, typisk gjennom hvitvasking eller bruk av skallselskaper. Unndragelse av kontroll kan foregå ved bruk av blankoskjøter, manglende tinglysning og uoversiktlig eierskapsstrukturer gjør det vanskelig for myndighetene å identifisere reelle rettighetshavere. Strategisk bruk av rettssystemet hvor kriminelle aktører benytter juridiske smutthull og profesjonell bistand for å legitimere transaksjoner.

Bærekraftskriminalitet representerer en alvorlig trussel mot samfunnets integritet og økonomiske stabilitet. Dens særpreg – skjult hensikt, god tid til å dekke sine spor og lang saksbehandlingstid – krever en helhetlig tilnærming fra rettsvesenet, tilsynsmyndigheter og lovgiver. Effektiv bekjempelse forutsetter økt transparens, styrket tverretattlig samarbeid og tilstrekkelige ressurser til etterforskning og påtale.

Skyldvurdering i saker om bærekraftskriminalitet – skjer etter de samme strafferettslige prinsippene som andre straffesaker, men med noen særegne utfordringer og metoder. Påtalemyndigheten må bevise at tiltalte har handlet med skyld, enten i form av forsett, eventuelt forsett, eller grov uaktsomhet. Skyld må bevises utover rimelig tvil slik som i alle andre saker, men Økokrim benytter en bred bevisstrategi som går ut på dokumentbevis, tekniske bevis og muntlige forklaringer. Bevisene vurderes samlet – ingen enkeltbevis avgjør skyld alene.

Subjektive bevis hvor roller og kompetanse er av betydning. Domstolene vurderer om tiltalte burde ha forstått konsekvensene av sine handlinger – gjennom sin profesjonelle bakgrunn, rolle i virksomheten og gjennom varsler og kontrollrutiner.

Påtalemyndigheten kombinerer juridisk og økonomisk kompetanse i etterforskningen: Dette skjer ved tverrfaglige team med jurister, revisorer og analytikere. I etterforskningen benyttes ransaking, beslag og digitale analyser. Fokuset rettes mot transaksjonsmønstre og skjulte eierskap.

Når det gjelder eksempler fra praksis, for eksempel i saker om skatteunndragelse eller hvitvasking har domstolene lagt vekt på om transaksjonene var uvanlig komplekse eller risikable. Om tiltalte hadde tilgang til informasjon som burde ha avdekket lovbrudd, og om det forelå systematisk unnlatelse av kontroll.

Bærekraftskriminalitet omfatter også miljøkriminalitet som i Norge reguleres primært gjennom straffelovens kapittel 24 (miljøkriminalitet) og spesiallover som forurensingsloven, naturmangfoldsloven, kulturminneloven og dyrevelferdsloven. Straffeloven gir rammer, men ofte må man benytte disse særlovene for å konkretisere hva som er straffbart.

Straffeloven §§ 240–242 omhandler miljøkriminalitet. § 240: Alvorlig miljøkriminalitet (grove brudd på miljølovgivning, med strafferamme opp til 15 år). § 241: Alminnelig miljøkriminalitet (strafferamme på opptil 6 år). § 242: kulturminnekriminalitet. Disse bestemmelse fungerer som ramme bestemmelser: de viser til brudd på andre lover og forskrifter som regulerer miljøet.

Begrepet bærekraftskriminalitet er et bredt begrep, men miljødelen er samlet og behandlet som «miljøkriminalitet» i Meld. St. 19 (2019-2020), og brukes i nyere politiske dokumenter som en samlebetegnelse på miljøkriminalitet, arbeidslivskriminalitet og økonomisk kriminalitet. Den delen som gjelder miljø, er behandlet i Meld. St. 19 (2019–2020) «Miljøkriminalitet». Den var den første stortingsmeldingen som samlet og systematisk presenterer en helhetlig politikk mot miljøkriminalitet. Meldingen setter miljøkriminalitet på dagsordenen og viser hvordan den henger sammen med klima, naturmangfold og bærekraft. Den tilhørende Innst. 68 S (2020–2021) (Energi- og miljøkomiteens innstilling til (Meld. St. 19), omtaler dokumentet miljøkriminalitet som fenomen, tiltak, virkemidler og organisering, koblinger til klima, natur og samfunnets fellesgoder og knytter dette til bærekraftsmålene – Sustainable Development Goals (SDG). Begrepet *bærekraftskriminalitet* er ikke nevnt i de to ovenfor anførte offentlige dokumenter.

6. Praktisk rettsanvendelse av eventualitetsforsett

HR-2009-1694-A- Narkotikasak og forsettsvurdering. Denne Høyesterettsdommen fra 2009 handler om en tiltalt som dømmes for medvirkning til oppbevaring av 15 kilo metamfetamin. Spørsmålet var om han hadde utvist eventualitetsforsett – altså om han holdt det som mulig at han medvirket til oppbevaring av et stort narkotikaparti, og valgte å handle uansett.

Lagmannsretten hadde konkludert med *dolus eventualis*, men høyesterett mente at kravet til positiv innvilgelse ikke var tilstrekkelig vurdert. Det måtte bevises at tiltalte bevisst hadde akseptert at det kunne være 15 kilo metamfetamin – ikke bare at han burde ha forstått det. Fordi dette ikke var klart nok, opphevet Høyesterett dommen for den aktuelle tiltaleposten.

Så kan man spørre hvorfor denne dommen er viktig? Den viser at *dolus eventualis* ikke kan fingeres – de må være et faktisk, bevisst valg. Den illustrer skillet mellom uaktsomhet og eventualitetsforsett, og hvor viktig det er at retten formulerer seg presist. I dommen ble strl. § 40 brukt som rettslig grunnlag for å idømme forvaring, og dommen viser at retten ser bort fra rusen ved vurdering av skyld. Dette er viktig fordi den domfelte i saken hadde begått handlinger under påvirkning, men retten vurderte skyld som om han var edru – i tråd med § 40 første ledd.

Et annet eksempel av betydning er Rt. 1995 s. 530 ofte kalt Fjordlaks-dommen, en sentral avgjørelse fra Høyesterett som har fått stor betydning for forståelsen av legalitetsprinsippet i norsk rett – altså kravet om at myndighetsutøvelse må ha hjemmel i lov.

Saken gjaldt Fiskeoppdretternes Salgslag (FOS) innførte en avgift på 5 kr/kg ved salg av fersk laks for å finansiere en fryseordning. Formålet var å stabilisere markedet og motvirke prisfall. Fjordlaks A/S og Fjørå Fjordlaks A/S mente avgiften var ulovlig, og krevde den ble kjent ugyldig. Dommen drøfte hjemmelskravet i råfiskloven § 7a og § 2. Domstolen uttalte at: «Kravet til lovhjemmel må nyanseres blant annet fra hvilket område en befinnender seg på, arten av inngrepet, hvordan det rammer og hvor tyngende det er overfor den som rammes». Dette som senere er blitt kalt Fjordlaks-formelen, og den brukes i vurderingen av hvor klar og presis hjemmel som kreves for ulike typer myndighetsutøvelse. Fjordlaks-formelen fra Høyesteretts dom Rt. 1995 s. 530 har fått stor betydning innen norsk forvaltningsrett, særlig når det gjelder kravet til lovhjemmel ved offentlige inngrep. Derved er vi ved relevans for *dolus* og skyldform.

Selv om dommen ikke direkte handler om forsett, er den viktig for rettslig metode og hjemmelsvurdering – som også er relevant når man vurderer straffansvar. Den viser hvordan domstolene tilnærmer seg grenseopp ganger mellom lovhjemlet myndighet og ulovlige inngrep, noe som kan være parallelt med vurderingen av om en handling er forsettlig eller uaktsom.

Da kan vi se nærmere på HR-2011-01599-A, en høyesterettsdom som virkelig illustrere *dolus eventualis* i praksis – og hvor grensen mellom forsett og uaktsomhet blir satt på prøve.

En mann kjørte på en annen person med bil under en konflikt. Han var beruset, og det oppsto spørsmål om han hadde forsett til drap – nærmere bestemt eventualitetsforsett. Lagmannsretten ment at han aksepterte muligheten for at fornærmede kunne ha dødd, og valgte å kjøre på vedkommende uansett.

Høyesterett godkjente lagmannsrettens bruk av *dolus eventualis*. Det ble lagt vekt på at tiltalte tenkte seg muligheten for dødelig utfall og tok et bevisst valg om å kjøre på, selv om det kunne føre til død. Retten presiserte at selvforskyldt rus ikke fritar for ansvar – men vurderer forsett ut fra faktisk sinnstilstand, ikke hypotetiske scenarier. Det som gjør denne dommen viktig er at den viser at *dolus eventualis* krever positiv innvilgelse – altså at gjerningspersonen aksepterer risikoen og handler likevel. Den avviser den såkalte hypotetiske innvilgelsesteorien (en juridisk teori som brukes for å vurdere om en person har handlet med eventualitetsforsett – altså den laveste formen for forsett i norsk strafferett), som ville tillatt fingering av forsett. Den illustrere hvordan retten skiller mellom bevisst uaktsomhet og eventualitetsforsett, særlig når rus er involvert.

Bærekraftskriminalitet vurderes ofte strengt, og *dolus* kan føre til både straff og personlig ansvar. Culpā derimot, kan være nok til å pådra seg sivilt ansvar, men ikke nødvendigvis straff. Et konkret eksempel fra norsk rettspraksis som trekker opp grensen mellom *dolus* og grov uaktsomhet kan illustreres ved Rt. 1995 s. 1641, hvor Høyesterett vurderte om skade var påført med forsett eller grov uaktsomhet. Dommen viser hvor skjønnsmessig og krevende denne grensedragningen kan være. Saken gjaldt en person som hadde påført skade, og spørsmålet var om dette var gjort med vilje eller om det var en handling som var så klanderverdig at den måtte anses som grov uaktsomhet. Retten uttalte at det kreves en «betydelig sannsynlighetsovervekt» for å kunne konstatere forsett.

Det innebærer at retten må være overbevist om at gjerningspersonen visste at skaden ville skje, eller anså det som overveiende sannsynlig. Samtidig ble det understreket at grov uaktsomhet kan foreligge selv om skadevolder ikke hadde full innsikt, men burde ha forstått risikoen og likevel handlet på en måte som var særlig klanderverdig.

Skillet i praksis kan beskrives som forsett krever at gjerningspersonen har akseptert risikoen og handler med en form for intensjon. Grov uaktsomhet krever at handlingen er så uforsvarlig at den nærmer seg forsett, men uten at viljen til skade er bevist. Dommen presiserer at bevisbyrderegelen innebærer at det kreves en betydelig sannsynlighetsovervekt for at retten skal kunne legge til grunn alternativet forsettlig skadefremkallelse.

Denne dommen brukes ofte som retningsgivende i saker om bærekraftskriminalitet, der aktorats intensjoner kan være vanskelig å bevise, men hvor handlingene likevel er så alvorlige at grov uaktsomhet kan vurderes i praksis.

Norsk rettspraksis har flere dommer hvor *dolus eventualis* i bærekraftskriminalitet forekommer klart. Eksempel fra norsk rettspraksis: Rt. 1991 s. 600. Denne høyesterettsdommen er

et klassisk eksempel på hvordan *dolus eventualis* vurderes. Saken gjaldt en person som hadde deltatt i en bærekraftstransaksjon med mulig straffbar bakgrunn. Retten vurderte om vedkommende holdt det for mulig at handlingen dekket gjerningsbeskrivelsen, og valgt å handle uansett. Dommen etablerte at *dolus eventualis* krever en positiv innvilgelse – altså at gjerningspersonen aksepterte risikoen for at handlingen er ulovlig. Retten avviste den såkalte hypotetiske innvilgelsesteorien, hvor man antar at personen ville ha handlet uansett – dette er ikke nok for forsett. Dommen har hatt stor betydning for senere vurderinger av *dolus eventualis*, særlig i straffesaker om bærekraftskriminalitet der intensjonen er vanskelig å bevise.

I hvitvaskingssaker brukes *dolus eventualis* når en person innser muligheten for at midler stammer fra kriminalitet, men velger å gjennomfører transaksjonen likevel. Et eksempel der en person mottok et store beløp fra en kilde med uklart opphav og unngår å stille spørsmål – dette kan tolkes som aksept av risiko. I en konkret sak omtalt i JUS4211 sensorveiledning fra UiO, ble *dolus eventualis* vurdert i forbindelse med forsøk på grov hvitvasking: Tiltalte visste at en klokke «antakelig var underslått ved forsikringsbedrageri». Retten vurderte om dette innebar eventualitetsforsett, altså at tiltalte aksepterte risikoen for at klokken var ulovlig ervervet. Selv om transaksjonen ikke ble fullført, ble forsøket på hvitvasking vurdert som straffbart under eventualitetensforsett. I slike saker er det avgjørende at retten finner psykologisk aksept – ikke bare uvitenhet eller passivitet.

HR-1998-69-B – Rt. 1998-1565. Saken gjaldt krav om erstatning for påstått skade som følge av såkalt «whiplash» eller nakkesleng. Høyesterett la til grunn at bare en liten del av skadelidtes uforhet. Uhellet hadde ikke vært noe av det tap i erverv som var påstått. Dissens 3-2 vedrørende sistnevnte spørsmål. Uttalelser om rettens behandling og avgjørelse av denne type saker, bl.a. om viktigheten av årsaksforholdet og nødvendigheten av at domstolene oppnevner medisinsk sakkyndige for å få et forsvarlig avgjørelsesgrunnlag.

En høyesterettsdom som ofte trekkes frem i forbindelse med vurdering av forsett, særlig sannsynlighetsforsett og uklart/sløret forsett, er HR-2022-1323-A. I denne saken stakk tiltalte en person i buken med en kjøkkenkniv. Spørsmålet var om han kunne dømmes for forsettlig drap, eller kun for grov kroppsskade, Høyesterett vurderte om tiltalte hadde bevissthet om at handlingen mest sannsynlig ville føre til døden, slik straffeloven § 22 bokstav b krever for sannsynlighetsforsett. Denne dommen er mye brukt i juridisk teori og praksis for å illustrere grensedragningen mellom forsett og uaktsomhet, og den gir viktige føringer for bevisvurdering i slike saker.

Lagmannsrettens flertall mente at tiltalte ikke hadde klart forsett om dødsfølgen og frifant for drapsforsøk. Høyesterett opphevet dommen og presiserte at sløret eller uklart forsett kan være tilstrekkelig. Det avgjørende er om gjerningspersonen har passiv kunnskap om at handlingen mest sannsynlig vil føre til døden – selv om han ikke aktivt tenker det i øyeblikket. Dommen er pensum i strafferett ved flere juridiske fakulteter og brukes til å illustrere skillet mellom uaktsomhet og sannsynlighetsforsett. Den er sentral i diskusjonen om beviskrav og hvordan man kan føre bevis for gjerningspersonens indre forestillinger. Begrepet «sløret forsett» stammer fra Andenæs og ble bekreftet som relevant i dommen.

HR-2021-2539-A er kjent som en viktig avgjørelse om grovt bedrageri og markedsmanipulasjon i forbindelse med aksjehandel, og den har fått mye oppmerksomhet i juridisk

teori og praksis. Tiltalte var aksjemegler i Pareto Securities og ble anklaget for å ha medvirket til grovt bedrageri ved salg av aksjer i Crew Gold Corporation. Det ble inngått en prisgarantiavtale med selger, som innebar at de skulle få utbetalt differansen dersom aksjene ble solgt til høyere pris innen tre måneder. Kjøperen, Severstal, benyttet stråelskaper for å skjule sin rolle i oppkjøpet, og selgerne ble dermed holdt i villfarelse om at garantien var utløst. Tapet for selgerne utgjorde opptil 188 millioner kroner.

Lagmannsretten frifant tiltalte under dissens, fordi det ble bevist at han hadde subjektiv skyld (forsett eller grov uaktsomhet). Høyesterett vurderte om lagmannsretten hadde anvendt forsettskravet korrekt, og drøftet blant annet eventuelt forsett. Dommen gir viktige føringer for hvordan man vurderer innsikt og bevissthet hos profesjonelle aktører i finansmarkedet. Dommen brukes ofte i undervisning og praksis for å illustrere grensen mellom uaktsomhet (culpa) og forsett (dolus) i bærekraftskriminalitet. Den er også relevant for diskusjonen om god forretningsskikk og informasjonsplikt i verdipapirhandel.

Gjennomgangen av høyesterettspraksis viser at vurderingen av forsett – særlig i bærekraftskriminalitet – krever en nyansert forståelse av subjektive forestillinger, profesjonell rolleforventninger, og markedets kompleksitet. Dommer som HR-2021-2539 (Pareto-saken) viser at Høyesterett legger stor vekt på hva en erfaren aktør må ha forstått i lys av sine kunnskaper og posisjon. Det avgjørende er ikke nødvendigvis eksplisitt hensikt, men om det foreligger bevissthet om risikoen for uriktige opplysninger eller villendene handlinger, det man gjerne omtaler som eventualis. Dommen illustrerer betydningen av profesjonell innsikt i vurderingen av skyld. At sløret eller passiv kunnskap kan være tilstrekkelig for forsett. Med andre ord en streng bevisvurdering der implisitt forståelse veier tungt.

Sammen med klassiske drapssaker som HR-2022-1323-A, trekkes paralleller mellom fysisk vold og økonomisk manipulasjon når det gjelder hvordan rettsapparatet bedømmer indre tilstand og subjektiv skyld. Uavhengig av kriminalitetens karater, er Høyesteretts budskap klart: Den indre skyldformen er ofte like viktig som den ytre handlingen.

I norsk strafferett anvendes eventualitetsforsett – eller dolus eventualis – i praksis gjennom den såkalte innvilgelsesteorien, som innebærer at gjerningspersonen har holdt det for mulig at handlingen oppfyller gjerningsbeskrivelsen, og likevel valgt å handle. Dette skillet er særlig viktig i saker der det ikke foreligger direkte hensikt eller sannsynlighetsoverveie, men der handlingen likevel er så risikofyllt at den kan anses som forsettlig.

I konkrete saker vurderer domstolene om gjerningspersonen faktisk innså muligheten for at handlingen kunne føre til en straffbar følge. Deretter må det bevises at vedkommende aksepterte risikoen og handlet til tross for den. Dette er ikke et hypotetisk spørsmål om hva personen ville gjort hvis han hadde tenkt seg følgene – den såkalte hypotetiske innvilgelsesteorien er avvist i norsk rett.

I stedet må det foreligge en bevisst aksept – en form for likegyldighet eller passiv godkjenning – som kan utledes fra handlingens karakter, konteksten og gjerningspersonens rolle.

Et typisk eksempel er narkotikasaker, der en kurér hevder å ikke ha visst hva slags stoff han fraktet. Dersom retten finner at han valgte å lukke øynene for risikoen, og likevel gjennomførte transporten, kan det foreligge forsett. I slike tilfeller har Høyesterett lagt vekt på om vedkommende har hatt grunnlag for mistanke, og om han bevisst unnlot å undersøke nærmere.

I saker om bærekraftskriminalitet, som HR-2012-2539-A, vurderes forsett ut fra profesjonell innsikt. En aksjemegler som gir villedende informasjon, kan dømmes for grovt bedrageri dersom han må ha forstått at opplysningene var egnet til å villed, og likevel valgte å videreformidle dem. Her brukes positiv innvilgelsesteori til å vurdere om vedkommende aksepterte muligheten for at handlingen var straffbar, og handlet uansett.

I voldsaker, som HR-2022-1323-A, har Høyesterett lagt til grunn at en person som stikker noen med kniv, og må ha forstått at det kunne føre til døden, kan dømmes for drapsforsøk dersom han valgte å handle til tross for risikoen. Selv om han ikke ønsket dødsfallet, er det tilstrekkelig til at han aksepterte muligheten.

Den praktiske rettsanvendelsen av positiv innvilgelsesteori krever derfor en konkret og helhetlig vurdering av gjerningspersonens bevissthet, valg og kontekst. Det er en krevende bevisvurdering, men gir domstolene et verktøy for å fange opp handlinger som ligger i grenselandet mellom uaktsomhet og forsett – og som ellers kunne gått straffrie.

I norsk rett starter rettsanvendelsen med å identifisere relevante rettsregler gjennom juridisk metode. Det innebærer bruk av rettskilder som lovverk, forarbeider, rettspraksis, juridisk teori og reelle hensyn. Rettsanvendelsen må tolke disse kildene og vurdere deres vekt og relevans i den konkrete saken. Dette skjer gjennom rettskildepriinsippene: relevans, slutning og vekt. Rettsreglene som fastsettes gjennom denne prosessen anvendes dretter på det faktiske saksfoldet – prosess kalles subsumsjon.

For å kunne subsumere korrekt, må faktum være tilstrekkelig opplyst. Her kommer bevisvurderingen inn. I Norge praktiseres fri bevisvurdering, som betyr at retten har frihet til å vurdere hvilke bevis som er relevante og hvilken vekt de skal tillegges. Bevisene kan være dokumenter, vitneforklaringer, gjenstander eller annen informasjon. Retten må vurdere både bevisenes troverdighet og sammenhengen mellom bevisene.

Bevisene varierer etter sakstyper. I sivile saker gjelder som hovedregel sannsynlighetsovervekt – det må være mer enn 50 prosent sannsynlighet for at faktum er riktig. I straffesaker gjelder prinsippet om ingen rimelig tvil – skyld må være bevist utover enhver rimelig tvil. Ved alvorlige inngrep eller sensitive rettigheter (personvern, integritet og frihet) kan det kreves kvalifisert sannsynlighetsovervekt, som ligger mellom de to nevnte tersklene. I praksis må derfor juridisk metode balanseres med grundig objektiv bevisbedømmelse. Dette krever både rettslig presisjon og skjønnsmessig vurdering, og er avgjørende for rettssikkerheten. Rettsanvenderen må hele tiden være bevisst på forutberegnelighet, likebehandling og proporsjonalitet, som er sentrale rettsstatsverdier.

Praktisk rettsanvendelse handler også om skillet mellom risiko for fingering og reell aksept og hvordan man vurderer faktiske forhold opp mot rettsregler, særlig i kontraktsrett og avtalerett. Risiko for fingering er et uttrykk som referer til situasjoner der det kan se ut som om en kategori har akseptert en rettslig disposisjon, men hvor det i realiteten ikke foreligger en reell vilje til å inngå avtalen. Det kan være snakk om simulering hvor partene later som om de inngår en avtale, men har en annen intensjon. Press eller manipulering kan også være bestanddeler, så vel som formell aksept uten faktisk innhold. Dette skaper risiko for at rettsanvenderen tolker en situasjon som gyldig, selv om den ikke er det. Reell aksept innebærer at det faktisk foreligger en vilje til å inngå en rettslig bindende avtale. Kjennetegnene kan være klart og tydelig uttrykt samtykke, fravær av tvang og at aksepten er i samsvar med partenes intensjoner og forståelse. I rettsanvendelsen må disse praktiske

forhold foreligge, og er særlig viktig i saker om avtaletolkning, ugyldighet og ved vurdering av om en rettslig disposisjon skal ha virkning.

7. Konsekvenser for straffutmåling og rettssikkerhet

La oss se nærmere på konsekvenser for rettssikkerhet og straffutmåling, for deretter se på forskjeller i strafferammer mellom forsett og uaktsomhet. Dette er kjerneelementer i norsk strafferett, og de henger sammen.

Straffutmåling handler om å finne en passende reaksjon på lovbrudd, og det påvirker rettssikkerheten. Domstolens skjønn viser at i norske rett har man stor frihet innenfor vide strafferammer. Dette gir fleksibilitet, men kan føre til ulik praksis. Spørsmål om rettferdighet og likebehandling kommer inn og Høyesterett har understreket at straffenivået må være rimelig og ikke variere for sterkt mellom like alvorlige lovbrudd. Skjerpende og formildende omstendigheter som alder, tidligereandel, motiv, anger og psykisk tilstand kan påvirke straffens betydning.

Studier av rettssikkerhetsutfordringer har vist at faktorer som inntekt, kjønn og etnisk bakgrunn kan påvirke straffutmålingen, noe som utfordrer prinsippet om likhet for loven.

Når det gjelder forskjeller i strafferammer viser det at forsett og uaktsomhet har ulik alvorlighetsgrad, og det gjenspeiles i strafferammene. Lovgiver skiller tydelig – mange straffebud har egne bestemmelser for uaktsomme handlinger, med lave strafferammer. Grov uaktsomhet kan gi høyere straff enn vanlig uaktsomhet, men fortsatt lavere enn forsett. Her er det at bevisbyrde kommer inn og krever sterkere bevis for forsett enn for uaktsomhet, noe som også påvirker rettssikkerheten.

Skyldformen spiller en vesentlig rolle ved straffutmåling i bærekraftskriminalitet, former som bedrageri, underslag, økonomisk utroskap og skatte- og regnskapsovertredelser. Disse lovbruddene kan begås både med forsett og i noen tilfeller ved uaktsomhet, og skyldformen har stor betydning for hvordan straffen utmåles.

Forsettlig bærekraftskriminalitet anses som mer samfunnsskadelig og moralsk klanderverdig enn mange andre former for lovbrudd. Derfor brukes ofte ubetinget fengsel, særlig ved store beløp eller tillitsbrudd. Uaktsom bærekraftskriminalitet kan forekomme ved f.eks. feil i regnskap eller manglende kontroll, og straffen kan være bøter eller betinget fengsel.

Så hvordan spiller straffutmålingen inn? Ved grov bærekraftskriminalitet vurderes blant annet beløpenes størrelse (f.eks. over 10 millioner gir ofte flere års fengsel). Tillitsbrudd (f.eks. lederstilling gir skjerpet straff), og tidligereandel har betydning. Etterfølgende atferd (f.eks. tilbakebetaling gir strafferabatt). Saksbehandlingstid (lang ventetid kan gi mildere straff pga. EMK art. 6). Når det gjelder rettssikkerhet ved bærekraftskriminalitet etterforskes den ofte grundig, men sakene kan ta lang tid. Dette utfordrer prinsippet om behandling innen «rimelig tid» etter EMK. Beviskravene for forsett er høyere, noe som gir bedre rettssikkerhet for tiltalte. Hertil kommer at straffutmålingen skal være forholdsmessig og Høyesterett har understreket viktigheten av likebehandling (HR-2025-1194-U).

Høyesterett har behandlet flere saker hvor risikoen for uriktig skyldvurdering har vært sentral, særlig i forbindelse med bevisvurdering og rettsanvendelse. I dommen HR-2024-989-A var

tema Forsikringsavtaleloven § 8-1 – uriktige opplysninger og kunnskapskrav. Saken gjaldt en fabrikk som krevde erstatning etter brann, men hadde gitt uriktige opplysninger om alder og gjenstander. Lagmannsretten mente det ikke var sannsynliggjort at den siktede «måtte forstå» at opplysningen kunne føre til høyere erstatning. Høyesterett var uenig og slo fast at vurderingen av hva sikrede «må forstå» er et rettslig spørsmål, ikke bare et bevisspørsmål.

Forholdet mellom moral og rettslig klanderverdighet er et dypt og viktig spørsmål som berører rettsteori, strafferettspraksis og filosofisk grunnlag for rettssystemet, et klassisk rettsfilosofisk spørsmål. Når er en handling moralsk forkastelig, og når er den rettslig klanderverdig? Spørsmålet skal kun stilles her og ikke behandles i dybden – fordi det vil sprengte rammene for denne artikkelen. Likevel bemerkes at moralsk klanderverdighet bygger på verdier og etikk – ofte subjektive og kulturelt betinget. Rettslig klanderverdighet krever at handlingen bryter en rettsregel eller norm, og kan føre til sanksjon (Ørstavik, 2007).

Høyesterett har også behandlet moral og rettslig klanderverdighet for eksempel i HR-2024-989-A hvor tema var uriktige opplysninger ved forsikringsoppgjør. Samt i HR-2025-1261-U med tema kroppsskade – uriktig medisinsk bevis. Her bør også nevnes at rettslig moralisme spiller inn i ytringsfrihet og straffelovgivning, og likeså når det gjelder hvordan EMK og Grunnloven balanserer moral og rett. Dette er et område der rettslig klanderverdighet og moral møter konstitusjonelle og menneskerettslige prinsipper. EMK og Grunnloven fungerer som garantist for rettssikkerhet – og de setter grenser for hva som kan straffes, og hvordan.

EMK inneholder flere artikler som er direkte relevante: Artikkel 6: Rett til rettferdig rettergang – beskyttelse mot vilkårlig skyldvurdering og sikrer beviskrav og kontradiksjon.

Artikkel 7: Ingen straff uten lov – en handling må være rettslig klanderverdig, ikke bare moralsk, for å kunne straffes.

Artikkel 8: Vern om privatliv – setter grenser for statens inngripen, også ved kontroversielle handlinger.

EMK art. 7 er særlig viktig: den slår fast at man ikke kan straffes for noe som ikke var straffbart da det ble begått – og at straffen ikke kan være strengere enn loven tillot. Dette beskytter mot moralsk opportunisme i rettsanvendelsen.

Grunnloven har siden 2014 fått en egen menneskerettighetskatalog, som speiler EMK:

§ 96: Ingen kan dømmes uten etter lov – parallell til EMK art. 7.

§ 102: Vern om privatliv – parallell til EMK art. 8.

§ 100: Ytringsfrihet – beskytter mot moralsk kontroversielle ytringer mot rettslig sanksjon.

Dette betyr at moralsk klanderverdighet alene ikke er nok – det må foreligge et brudd på en rettsregel.

Høyesterett har i flere dommer skilt mellom moralsk forkastelighet og rettslig ansvar (HR-2018-1909-A). I avgjørelsen behandlet retten uskyldighetspresumsjonen og rettferdig rettergang – Høyesterett understreket at moralsk mistanke ikke kan erstatte rettslig bevis. I HR-2014-152-A behandles ytringsfrihet mot ærekrenkelse – retten vurderte om moralsk krenkende ytringer kunne straffes, og konkluderte med at rettslig vern veide tyngre.

8. Avslutning

Analyse av eventualitetsforsettets betydning ved bærekraftskriminalitet har avdekket et behov for tydeligere rettslige rammer og mer konsistent rettspraksis. Ved gjennomgangen av relevant høyesterettspraksis fremstår det klart at skyldformen spiller en sentral rolle i både bevisvurderingen og straffeutmålingen, særlig i komplekse saker med høy grad av abstrahert risiko. Funnene viser at eventualitetsforsett ofte danner grunnlag for fellende dom ved indirekte økonomisk skade, til tross for at bevisgrunnlaget kan være preget av normative tolkninger og lav grad av subjektiv bevissthet hos tiltatte.

Teoretisk sett fremstår eventualitetsforsett som et tvetydig begrep: På den ene siden gir det domstolen fleksibilitet til å vurdere subjektiv skyld under objektive rammer. På den andre siden innebærer det risiko for overforenkling og rettslig klanderverdighet på moralsk grunnlag – snarere enn rettspositivistisk presisjon. Dette utfordrer grunnleggende rettssikkerhetsgarantier, herunder kravet om skyldens klarhet og retten til ikke å dømmes på sviktende bevisgrunnlag.

Med utgangspunkt i EMK art. 7 og Grunnlovens § 96, fremstår behovet for rettspolitisk utvikling som særlig presserende. Det anbefales følgende tiltak:

- a) Lovfesting av klare kriterier for eventualitetsforsett, særlig innenfor bærekraftskriminalitet.
- b) Utvikling av retningslinjer for bevisvurdering i komplekse finansielle saker.
- c) Økt opplæring av domstoler og påtalemyndighet i anvendelse av skyldformer med normative elementer.
- d) Styrking av rettssikkerhetsgarantier gjennom veiledende rettspraksis fra Høyesterett, Storkammer.

Storkammer i Høyesterett brukes i saker av særlig prinsipiell betydning, ofte der rettssikkerhetsgarantier står på spill. Når Høyesterett behandler en sak i storkammer (11 dommere), får avgjørelsen større tyngde og blir mer veiledende for framtidig rettspraksis. Dermed styrkes rettssikkerheten ved at borgerne får klarere og mer autoritative rettslige rammer.

Grunnen til at det oftest er plenum man viser til i diskusjonen om rettssikkerhetsgarantier er at alle dommere (20) i plenum, kun brukes i ekstraordinære tilfeller. Typisk når det er behov for å avklare eller endre grunnleggende rettsoppfatninger. Eller at saken har ekstrem betydning for rettssystemet eller samfunnet. Plenum er sjeldent – det har vært brukt noen få ganger de siste tiårene.

Veien til å styrke rettsikkerhet gjennom Høyesteretts, storkammer og plenum er det flere juridiske grep som kan tas. Avgjørende er det å velge riktig sakstype og prosess. Prinsipielle saker med bred samfunnsmessig betydelig og saker som reiser spørsmål om Grunnloven, internasjonale konsekvenser (som EMK), eller konflikt mellom lover, som prioriteres ofte. Vider er det av avgjørende betydning å utforme anken strategisk. Fremheve rettsikkerhetsaspekter som berører EMK artikkel 6 (rettferdig rettergang) eller artikkel 13 (effektiv prøvingsrett), samt vise til hvordan saken kan bidra til rettsavklaring eller rettsutvikling, som er Høyesteretts hovedoppgave. Anmodning om behandling i storkammer ved særlig viktige spørsmål, og i helt spesielle tilfeller be om behandling i Plenum. Argumentasjonen kan være å vise til tidligere praksis – avgjørelser i Høyesterett, European Monitoring Office (EMO) eller European Free Trade Association (EFTA)-domstolen som viser behov for ny vurdering eller avklaring.

Argumentere for at saken kan bidra til prejudikatsutvikling kan være relevant. Her kan det være viktig å peke på samspill med lovgiver og rettsvitenskap – lovgiver inspireres av Høyesteretts praksis til å endre lovverket. Akademiske bidrag og høringsuttalelser kan støtte opp under behovet for rettsikkerhetsløft.

Samlet sett peker analysen på behovet for mer presis rettsanvendelse og prinsipiell vurdering av skyldformen eventualitetensforsett. En mer gjennomtenkt og forutsigbar anvendelse av begrepet vil bidra til økt rettssikkerhet, bedre likebehandling og styrket tillit til strafferettens legitimitet i møtet med «ny» bærekraftskriminalitet.

Referanser

- Andenæs, J.; Matningsdal, M. (2004). *Alminnelig strafferett*. Oslo: Universitetsforlaget. ISBN: 8215003958, 9788215003955
- Andenæs, J., Rieber-Mohn, G. F. og Sæther, K.E. (2016). *Alminnelig strafferett*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Cordero-Moss, G. (2010). Internasjonal privatrett – Roma I og Roma II. *Tidsskrift for Rettsvitenskap*, 123(3-4), s. 403–432.
- Cordero-Moss, G. (2018). *Utredning om formuerettslige lovreguleringer*. Oslo: Justis- og beredskapsdepartementet, 2. juli 2028, 256 sider.
- Matningsdal, M. (2018). *Rettskildelære i praksis*. Oslo: Universitetsforlaget, s. 114-116.
- Ørstavik, I. (2007). Retten som moralens avlastning? I: Lysaker, O. og Aakvaag, G. C. (red.), *Habermas. Kritisk lesning*, s. 157-180. Oslo: Pax.

Domsregister

HR-1998-69-B
HR-2009-1694-A
HR-2011-01599-A
HR-2020-2200-A
HR-2020-1638-A
HR-2020-2117-A
HR-2021-2539-A
HR-2022-1323-A
HR-2024-989-A
HR-2024-2330-A
HR-2025-1194-U
HR-2025-1261-U

Rettstidende (Rt)

Rt. 1895 s. 1641
Rt. 1991 s. 600
Rt. 1995 s. 530
Rt. 1998 s. 1565
Rt. 2002 s. 1110
Rt. 2015 s. 255

Offentlige utredninger (NOU)

NOU 2003: 15, *Straffelovens anvendelse ved miljøkriminalitet*. Utgitt av Justisdepartementet

Meld. St. 19 (2019–2020) «Miljøkriminalitet»

Innst. 68 S (2020–2021) (Innstiling fra energi- og miljøkomiteen om Miljøkriminalitet, baser på Meld. St. 19 (2019–2020)).